

SBM1226 Blegsø Banke II, etape 2

Kulturhistorisk rapport



Voerladegård sogn, Tyrsting herred, tidl. Skanderborg amt. Sted nr. 16.04.11. Sb.nr. 123.

Beretning for systematisk udgravning af Blegsø Banke II, etape 2. Der blev udgravet fem langhuse; to fra den tidlige førromerske jernalder, tre huse samt økonomibygninger dateres på baggrund af hustypologi til germansk jernalder. Alle formentlig fra den tidlige førromerske jernalder. Herudover blev der udgravet et enkelt grubehus, som må henføres til en yngre periode; germansk jernalder/vikingetid. Udført af arkæologerne Heidi Meiniche, Ann Catrine Gadd, Lise Hjort Riishede, Jette Dau Lütje og Louise Søndergaard for Museum Skanderborg april-juni 2018.

Indholdsfortegnelse

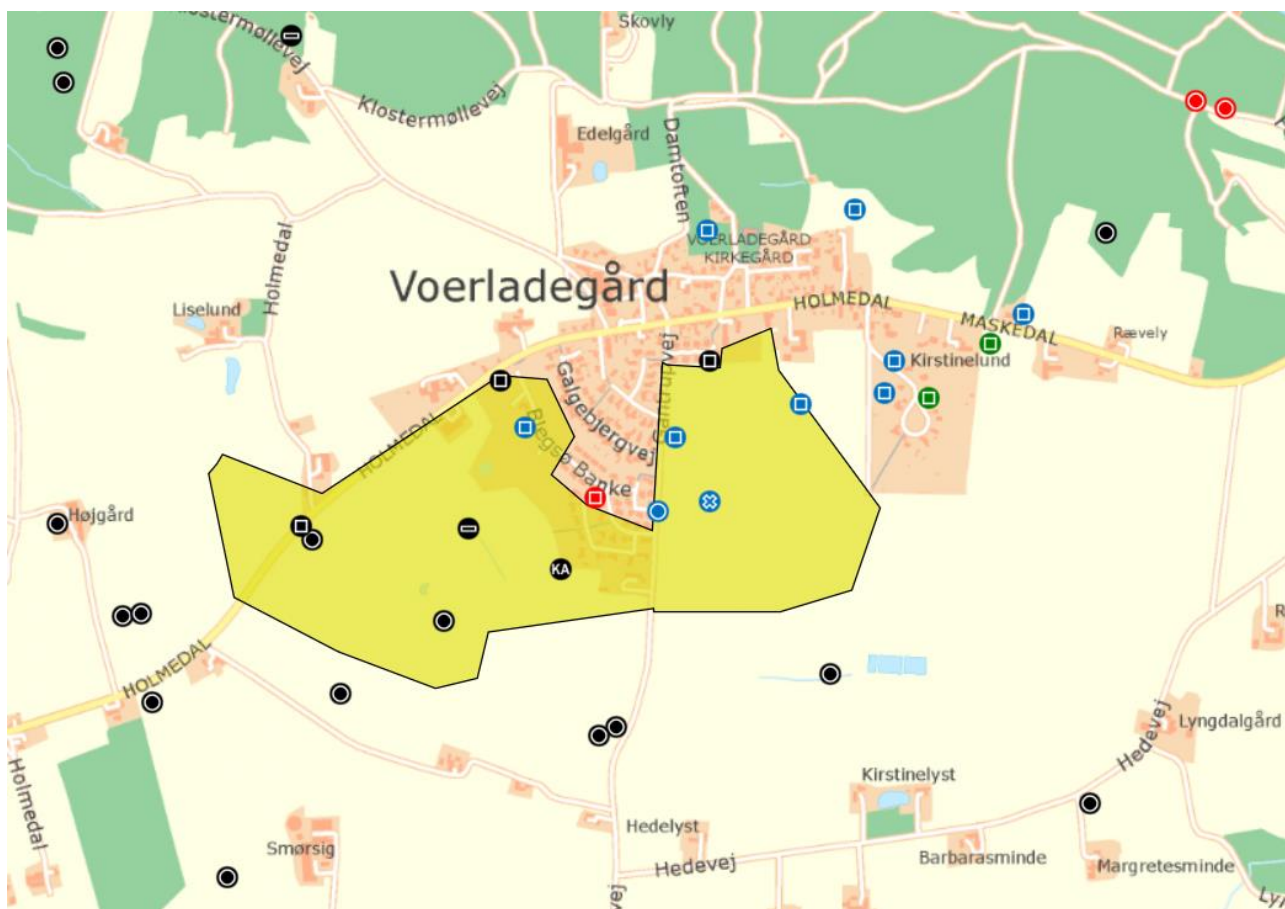
| | |
|---------------------------------------|----|
| Undersøgelsens forhistorie | 3 |
| Administrative data | 3 |
| Topografi, terræn og undergrund | 5 |
| Undersøgelsens resultater | 5 |
| Neolitikum/ældre bronzealder:..... | 6 |
| Førromersk jernalder:..... | 7 |
| Yngre jernalder: | 12 |
| Fremtidigt arbejde på stedet..... | 16 |



Rekonstruktionstegning af K14 – et typehus anno 400-300 f.Kr.

Undersøgelsens forhistorie

Der er registreret masser af fortidsminder i det tilstødende nærområde. Hele området er rundhåndet overstrøget med rundhøje fra både sten- og bronzealder, og området er således erklæret kulturarvsareal. Syd for det berørte område har Horsens Museum (som før kommunesammenlægningen var ansvarlig for området) foretaget arkæologiske udgravninger i 2002 - HOM 1627 - Blegsø Banke. Her blev der undersøgt en gravplads fra vikingetid samt resterne af en mulig neolitisk langhøj (sb 107 og sb 114). Tidligere registreringer af regulær bebyggelse i området er yderst sparsomme, hvorfor der på Blegsø Banke foreligger en enestående mulighed for at opnå indsigt i bebyggelsesmønstre omkring Voerladegaard.



Oversigt over kulturarvsarealet, der dækket hele den sydlige del af Voerladegaard og Blegsø Banke.

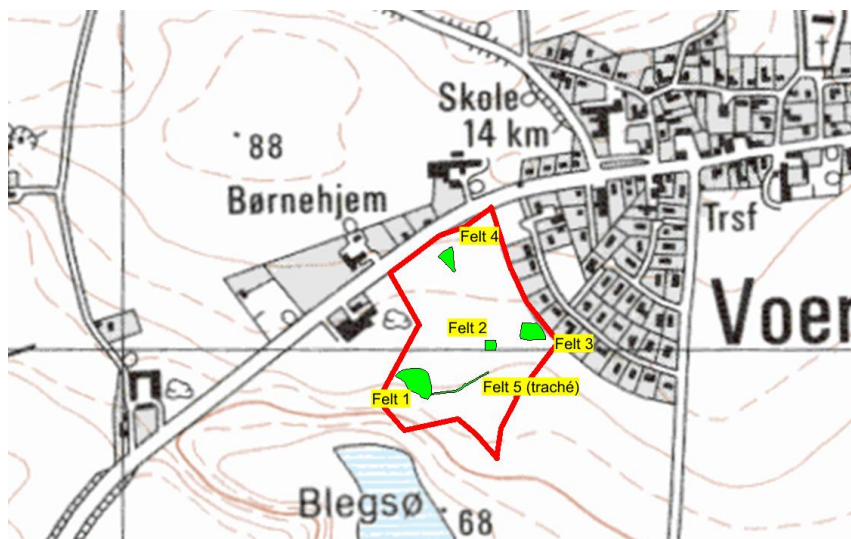
Administrative data

D. 25. februar 2010 retter Skanderborg Kommunes Planlægningsafdeling henvendelse til Skanderborg Museum med en forespørgsel om behov for arkæologisk forundersøgelse i forbindelse med forslag til lokalplan 1030, nyt boligområde sydvest for Voerladegaard. Herved blev et område på i alt 3,9ha undersøgt.

Siden er der foretaget to systematiske udgravninger på arealet:

SBM1226 Blegsø Banke II del 1 (udgravet 2011). Første etape, der udgjordes af fem mindre

felte bestod overvejende af aktivitetsspor fra den førromerske jernalder. Det var vanskeligt at få overblik i de relativt små felte, og der har sikkert hovedsagligt været tale om udkanten af en bebyggelse.

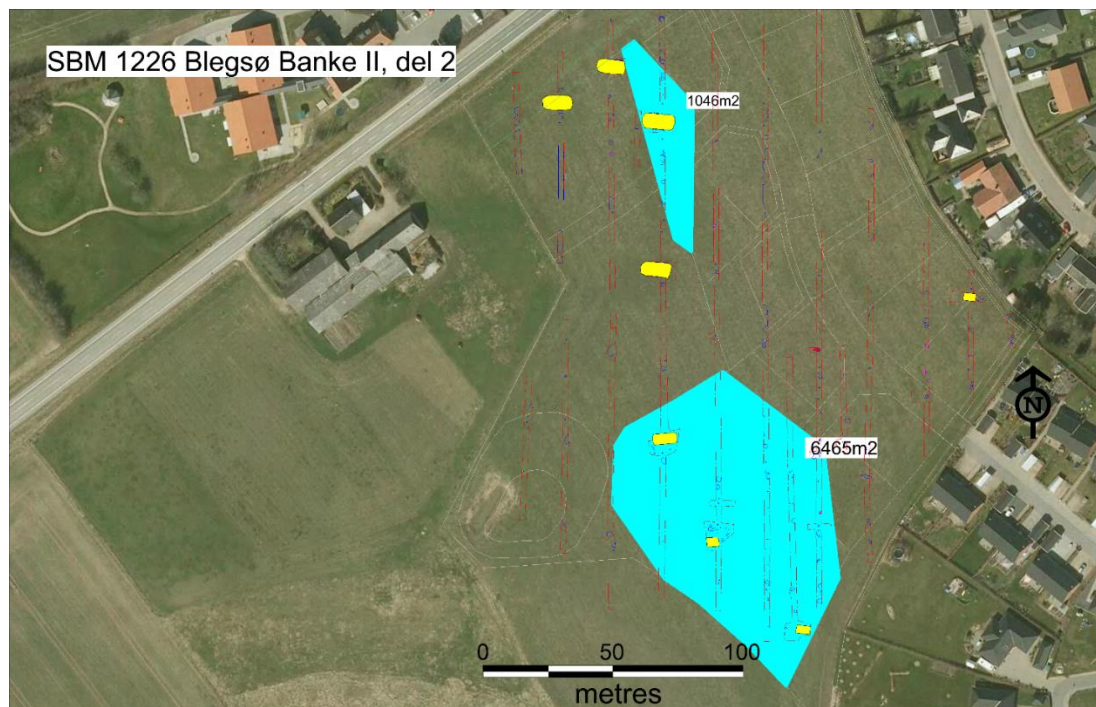


Etape 1 med de fem små felte spredt over et større areal.

SBM1226 Blegsø Banke II del 2 (udgravet 2018 - og beskrevet i nærværende rapport).

1. februar 2018: slots- og kulturstyrelsen godkender budgettet for del 2.

2. februar 2018: bygherre godkender budgettet for del 2.



Herover fremgår de udgravningsfelte, som er udgravet i etape 2: nordligt felt og sydligt felt. De gule markeringer er huse i den tidlige førromerske bebyggelse, hvoraf kun et lille hjørne er udgravet. Resten afventer salg af yderligere byggegrunde. (orto: Geodatastyrelsen).

Topografi, terræn og undergrund

Området ligger på et næsten fladt terræn, der fra nord falder let mod både vest og syd. Den sydøstlige side domineres af en større lavning med Blegsø i bunden. Dette giver et fint udkig over det bølgende landskab, der findes i både sydlig, øst- og vestlig retning med bla. Galgebjerg. Det er ikke overraskende at dette landskab har været oversået af gravhøje.



Kig fra nord mod syd langs det nordlige udgravningsfelt.

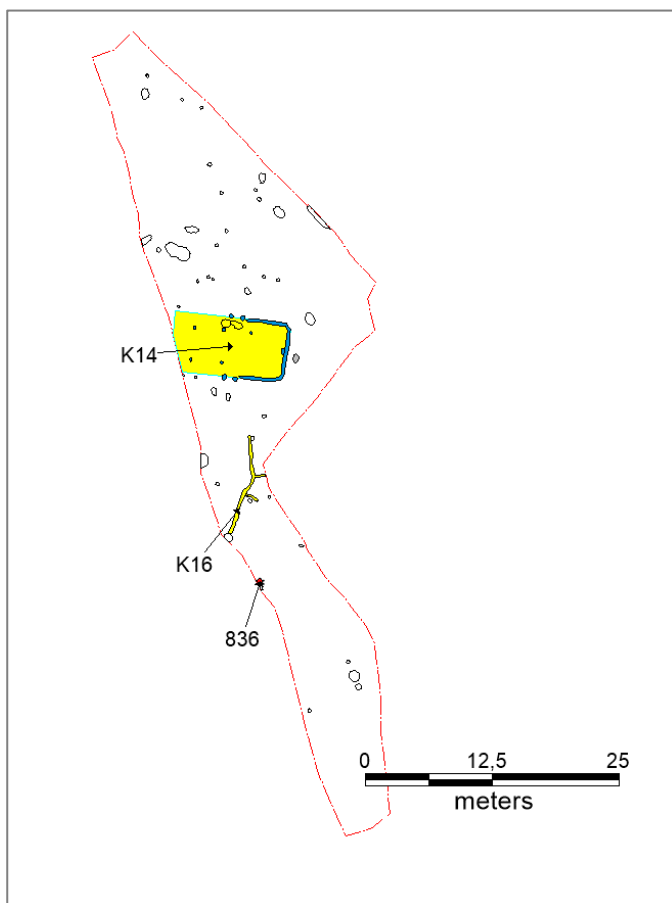
Undergrundens beskaffenhed er varierende men hovedsageligt kan anføres at den sydlige del primært var sandet/gruset ler med spredte sandlommer, mens den nordlige del var mere sandet. Den tidligste førromerske bebyggelse (huse med væggrøft og rundet østgavl, hvoraf et af de i alt fire huse er udgravet i denne omgang) er anlagt på områder med sandet undergrund, mens den øvrige bebyggelse (formentlig lidt yngre førromersk jernalder) var anlagt på mere lerede/grusede områder.

Undersøgelsens resultater

Der blev i alt undersøgt 7880m² og indmålt ca 450 anlæg (A400-A847). 4 anlæg var afgrænsninger/grøfter, heraf en væggrøft. 56 anlæg betegnes fyldskifter. Af disse var nogle oldtid, nogle recente og nogle er ved en fejl ikke blevet undersøgt. 56 anlæg karakteriseres som gruber. Et par af disse var kogestensgruber og en enkelt var et muligt ovnanlæg. Der var et enkelt, mindre grubekompleks, og tre betegnes som lertagningsgruber. Undergrunden var ikke decideret leret, men pletvis var der fed og velegnet materiale.

11 anlæg var natur og 23 indmålte anlæg var naturlige stenspor. 43 anlæg udgik, enten kunne de ikke genfindes eller også var det pågældende A-nr blevet sprunget over i indmålingen. De resterende 151 anlæg var stolpehuller fordelt på 8 konstruktioner, samt et enkelt grubehus. Der blev taget 89 fotos og udført 21 profil-tegninger.

I alt blev der indsamlet 105 fund: 9 af disse er jordprøver, 6 flintafslag, 5 brændte lerklumper, 1 knusesten med slibeflade, 82 fund af keramik og endelig et stykke af en avls-/esse-sten.



Oversigt over det smalle, nordlige felt, der præges af hus K14. Syd herfor ses K16, der måske er en afgrænsning af en gårdsplads. A836 er et af de anlæg, hvori der blev fundet skår fra neolitikum/bronzealder.

Neolitikum/ældre bronzealder:

Der er gjort spredte fund af keramikskår, der kan henføres til neolitikum, overvejende tragtbægerkultur. Fire anlæg (A477, A489, A620 og A836) er mindre gruber/fyldskifter, hvoraf der fremdroges skår med meget grov magring. Desværre blev anlæggene ikke opfattet som neolitiske af udgraver, så de er ikke tømt/gravet med ske. I den førromerske grube A630 fandtes tilsvarende keramik. Tilsyneladende har der været en smule neolitisk aktivitet her i det centrale, sandede område. Oversigt s. 12.

Førromersk jernalder:

Det nordligste af de to udgravningsfelter udgør den nordøstlige kant af en mindre bebyggelse fra den tidlige førromerske jernalder. I forundersøgelsen blev der erkendt fire huse af typen med rundet gavnl, og der mangler fortsat undersøgelse af de øvrige tre huse.



K14 set fra NV. I baggrunden ses et af de ny-opførte huse på Blegsø Banke.

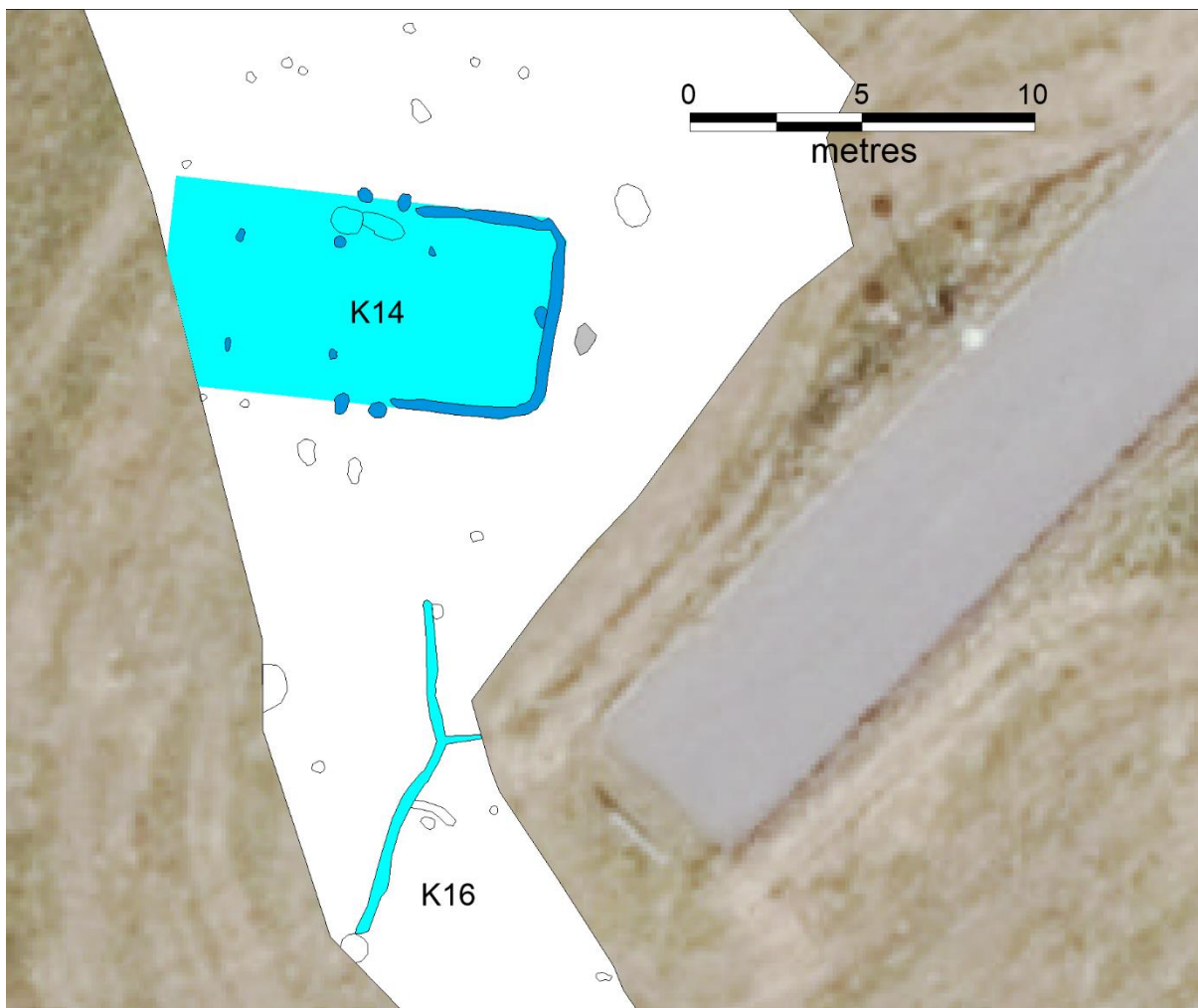
K14:

Treskibet hus med delvis rundet gavnl i øst-enden, ØV-orienteret, med en svag NV-SØlig drejning. Terræn er plant, svagt skrånende mod Ø og N. 80-90cm muldlag. meget tørt og sandet - under sandet virker det ret kompakt. Undergrund er let leret sand med lidt gruslommer.

Huset har formentlig bestået af 4 sæt tagbærende stolper, indgange og så den østlige vægggrøft. I den vestlige ende er der ikke spor af noget (som i de øvrige huse af samme type fundet på arealet). Huset er stærkt nedraspet og der er gået mange anlæg tabt siden forundersøgelsen idet det er vanskeligt for maskinen at tage af i det fine sand. Eksempelvis var der i forundersøgelsen en makker til A847. Huset har antageligt været 10m langt og lige knap 6m bredt. Indgangene er trukket en anelse ud og en lille smule mod vest. Indgangsrummet er 2,7m bredt. Herfra mod øst er der 3,5m ud til gavlen (muligvis har her været et ekstra sæt tagbærende stolper). I vestlig retning er der 3m til det yderste sæt mod vest.

Af de tagbærende stolpehuller var det blot få cm tilbage, men de fremstod med ensartet mørkbrunt fyld - oftest ovale i formen. Vægggrøft i østenden, men hverken ved snit eller

fladeskovling kunne der skelnes stolpehuller. Bevaringen var bedre i forundersøgelsen, men i den nordlige del, hvor undergrunden er mere leret, er bevaringen også bedre.



Det nordlige felt med hus K14 og K16.

Indgangsstolperne var aflange og lave. I en enkelt var der en del sten (A802) - ikke som regulær skoning, og det så tilfældigt ud, selvom der var så mange at det næppe var tilfældet. Døråbningerne har været omkring 1m brede.

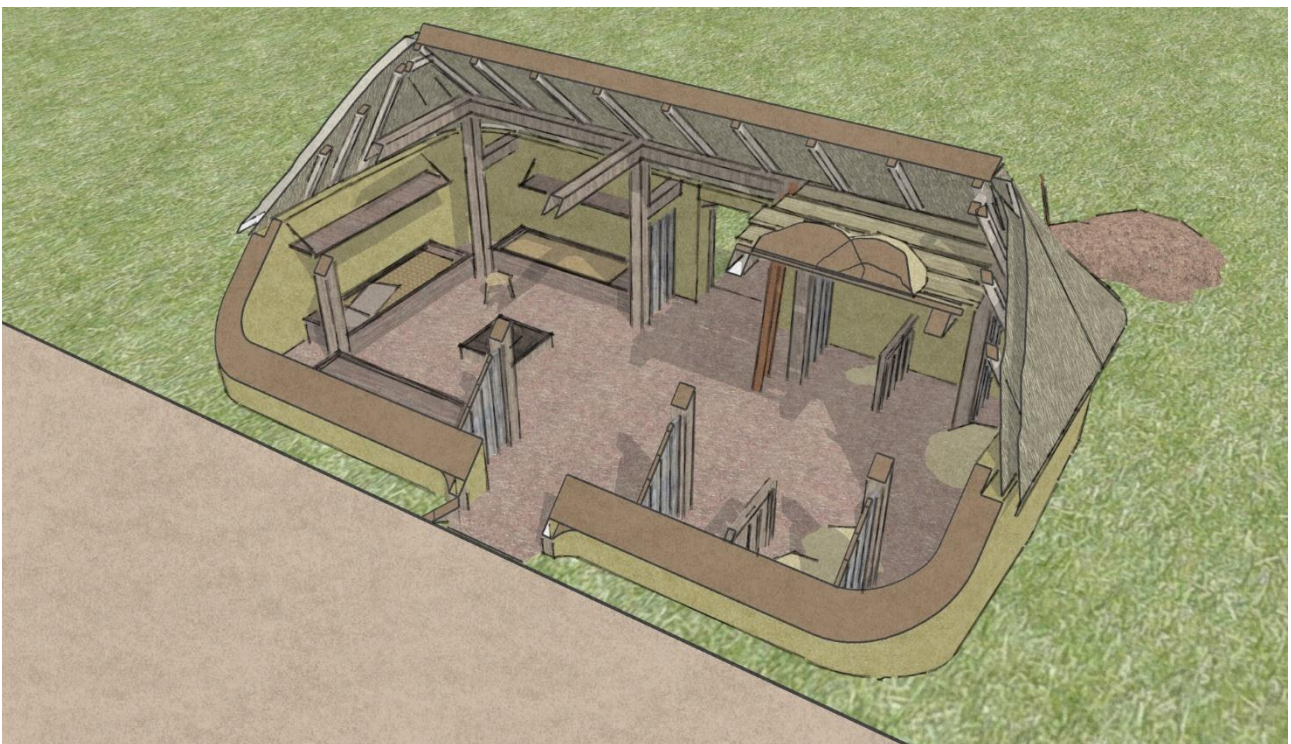
Der blev fundet et enkelt halsskår i væggrøften. Der kunne ikke udtages jordprøver af de tagbærende stolper grundet bevaringen, men der er taget fra væggrøften.

Efter profilafrensning af feltets vestlige kant i forlængelse af huset viste, at der ikke har været væggrøft i vestenden. Afrensningen viste også at feltet ligger under undergrundsniveau. Der er altså taget omtrent 10cm for meget af, hvilket er gået voldsomt ud over bevaringen. Stolperne er væltet og tømt med ske.

K16 er måske en del af en afgrænsning omkring en gårdsplads, men det var ret dårlig bevaret. Herudover bestod dette felt af spredte fyldskifter og stolpehulslignende anlæg, der ikke kan knyttes til nogen konstruktioner.



TV: A802: stenfyldt indgangsstolpe i K14. Bagved ses væggrøften A799. TH: det eneste fund fra huset; et halsskår (X248) fundet i væggrøften, der ses på foto til venstre.

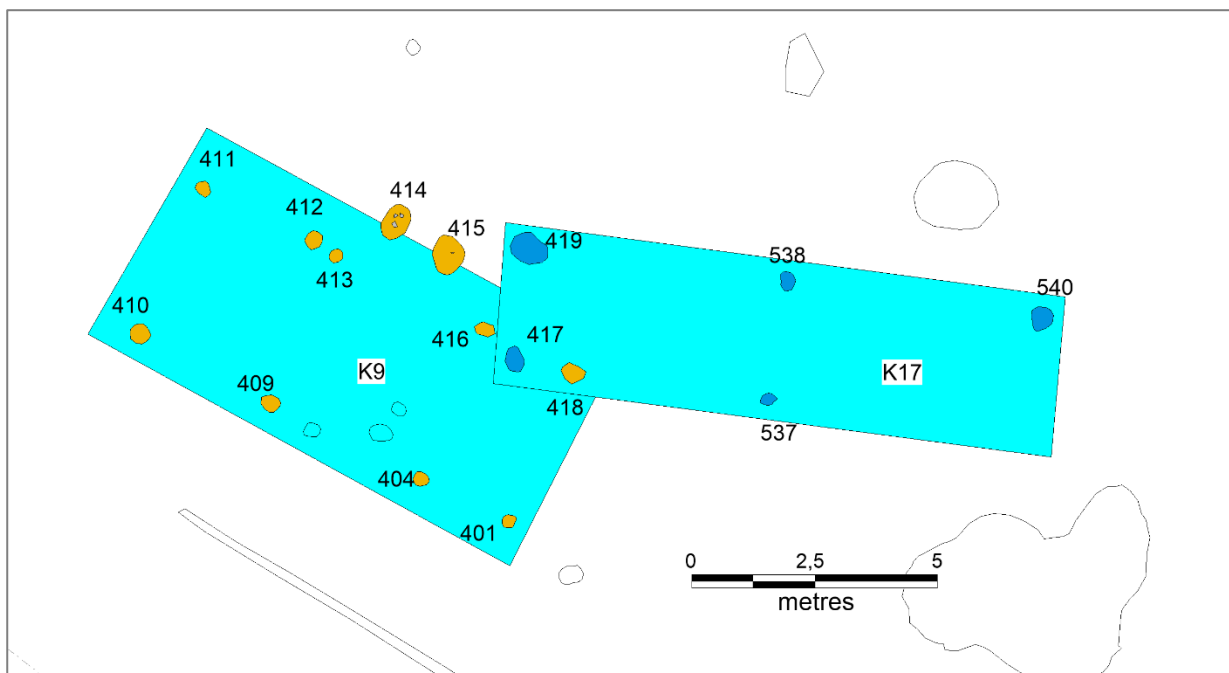


Her ses en kig ind i hus K14. Stald i østenden med båseskillerum. I vestenden ses træbænke langs væggene rundt om husets arne. (tegning: Anders Bonde Mørk)

K9:

Beliggende i det sydlige felt på plant terræn med undergrund af sandet og gruset ler. Bygningen er NØ/SV-orienteret, og huset har været 5,5m bredt og 11m langt. Fire sæt tagbærende stolper har båret taget. Sat i to moduler på hver side af indgangen. Fra vest er der

3m mellem de to første sæt. Spændet over indgangen er 3,5m og endelig er der 2m mellem sætterne i østenden. Den indbyrdes afstand i sætterne er 3,2m.



Det førromerske hus K9 overlappes af K17, der dateres i germansk jernalder.

De tagbærende stolper er i fladen: runde/let ovale. I snit: små og rundbandede, med lysbrunt fyld. Der er ikke udtaget jordprøver da der ikke var stolpespor. I nordvæggen er der sat en ekstra stolpe vest for indgangen, der består af A414 og A415. Disse er brede, men lave og med lyst gråbrunt, spættet fyld. Der er ingen indgang i sydsiden.

Huset er muligvis samtidig med bebyggelsen omkring det nordlige felt og K14. Den afvigende konstruktionsform her kan skyldes bevaringen, eller måske er det en efterfølgende fase. Den synes under alle omstændigheder at knytte an til de store grubeområde lige "uden for døren" så at sige. Overlejres af K17, selvom dette ikke kan bevises stratigrafisk.

Gruberne:

Både i denne etape og i den forgående blev der udgravet en del gruber, som må have været funktionsgruber af den ene og anden karakter. Undergrunden her i det sydlige felt var ikke udpræget leret, men i pletter sås anvendeligt ler-materiale, så her er det oplagt at tolke gruberne som materiale-tagningsgruber. I dagligdagen skulle man konstant bruge ler til keramikfremstilling, til tætning af vægge og til de lerstampede gulve.

En enkelt grube var med rødbrændt materiale og trækulslag (A516). Den nævnes af udgraveren som en mulig lavbrændingsovn. Der blev gjort keramik heri, der kan henføre anlægget til den førromerske bebyggelse.

Flere af gruberne er lave og fundløse. Det er vanskeligt at komme funktion og datering nærmere, men sandsynligheden taler for at de overvejende knytter sig til den førromerske bebyggelse, selvom det ikke kan afvises, at der er et par anlæg fra yngre jernalder iblandt.



TV: Lise Hjort i udgravningens dybeste grube A595, der må have været en lertagningsgrube. Der var masser af lag i gruben, men ikke et eneste fund. TH: Jette Dau Lütje piller skår ud af pladsens fundrigeste grube A636. I toppen ses resterne af et itugået kæmpekar, der har været brugt til opbevaring.

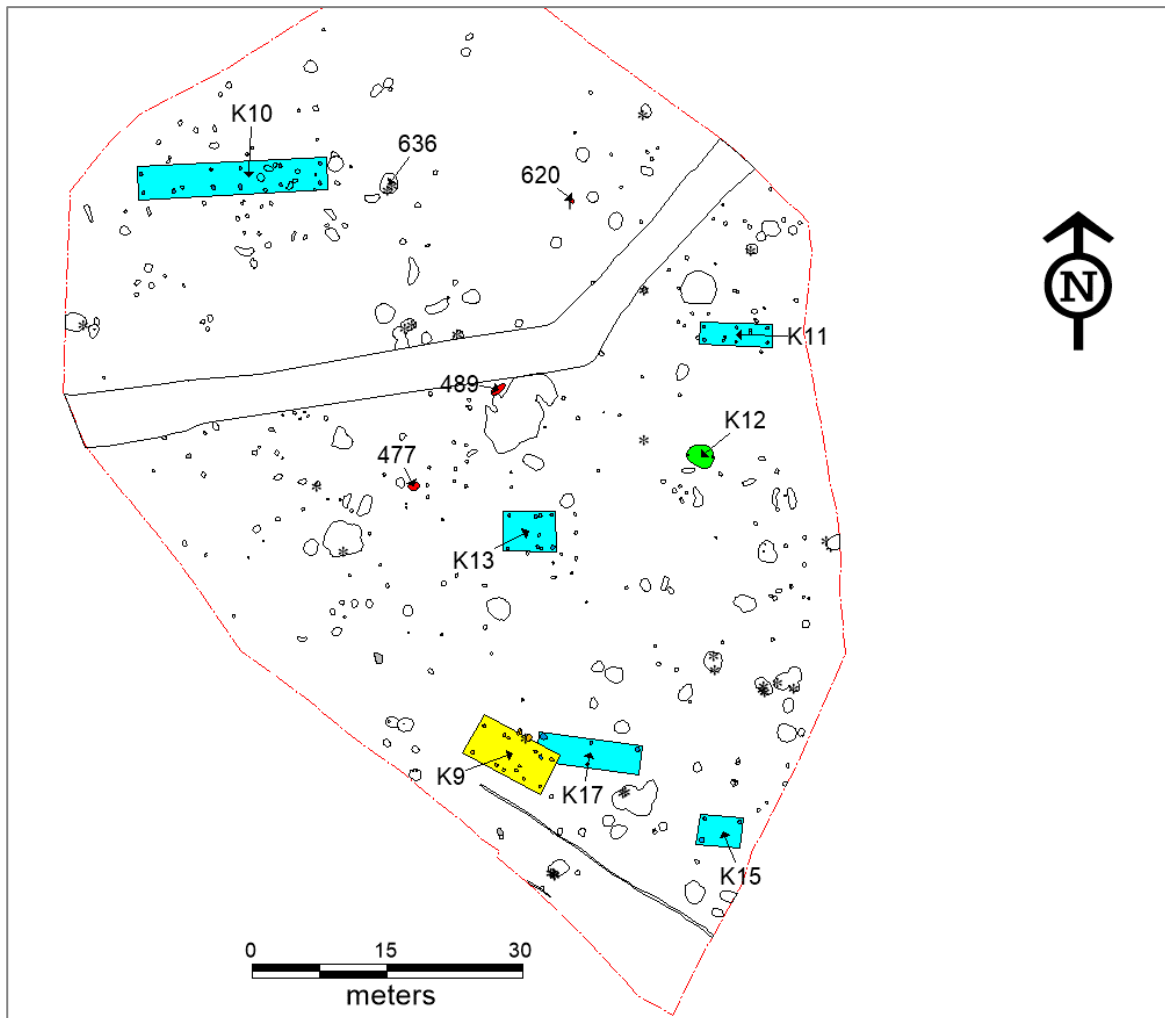


Et stort kar ornamenteret med en såkaldt "vulst-ring" daterer gruben herover til højre til den allerseneste del af bronzealderen/tidlig førromersk jernalder, omkring 500 f. Kr.

Yngre jernalder:

Efter en periode uden aktivitet bebygges området atter i den yngre jernalder i form af konstruktionerne: K10, K11, K13, K15 og K17. K12 er et grubehus.

Terrænet er overvejende plant og undergrunden stenet/gruset og let leret.

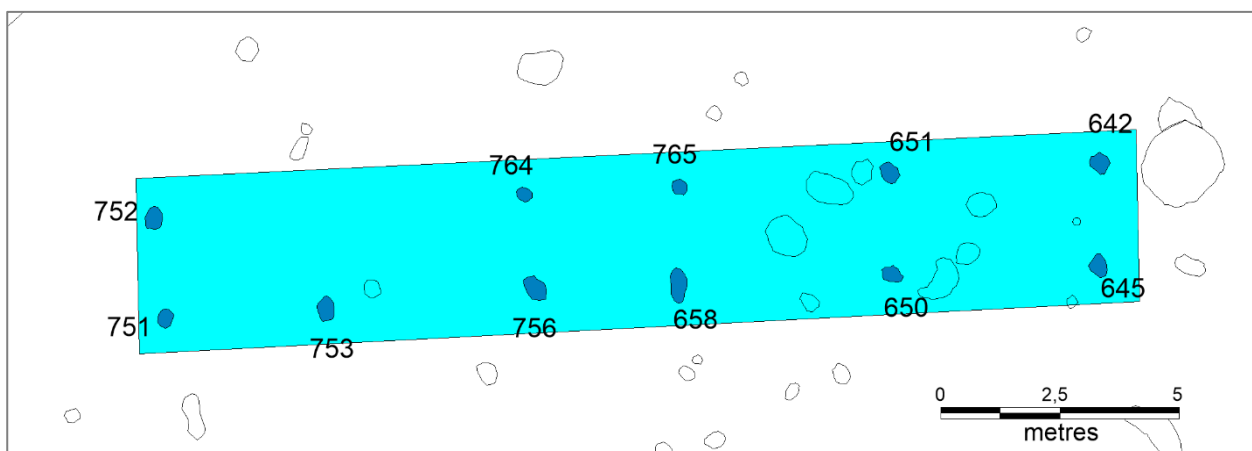


Oversigt over det sydlige udgravningsfelt. De sorte omrids er alle de indmålte pletter, som arkæologerne har set i den muldafrømmede jordoverflade. Mange af de mindste er naturlige forstyrrelser, så som spor efter sten i undergrunden eller dyregange. De tyrkise markeringer er konstruktioner, der dateres til germansk jernalder og den grønne K12 er grubehuset. Anlæggene markeret med rødt er de neolitiske fyldskifter.

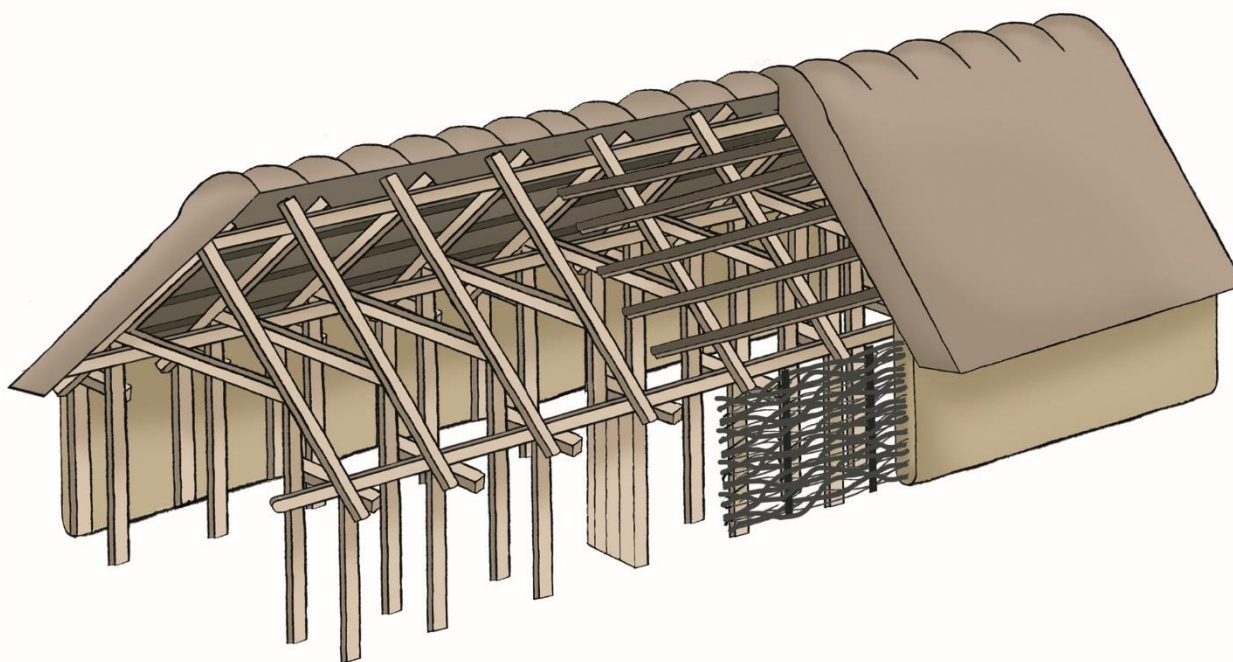
K10:

Et eksempel på et treskibet langhus ses øverst på oversigtsplanen. Det er K10. Huset er beliggende på toppen af et bakkedrag (formentlig den gamle søbanke), der skråner ned mod syd. Huset har været ca 22m langt og 4,5-5m bredt. Som de fleste langhuse i oldtiden er det bygget i en øst-vestligt orienteret retning for at få optimalt udnytte af solens varmende stråler. I denne bygning er der meget få detaljer bevaret, men vi ved fra andre bygninger, hvor der er bevaret båseskallerum, at dyrene stod på stald i husets østende. Det gav varme til

menneskerne og beskyttelse til dyrene. Der er også gerne bevaret rester af et ildsted i husenes vestende, hvorfor vi ved at det var her, selve familie-livet udspillede sig.



K10

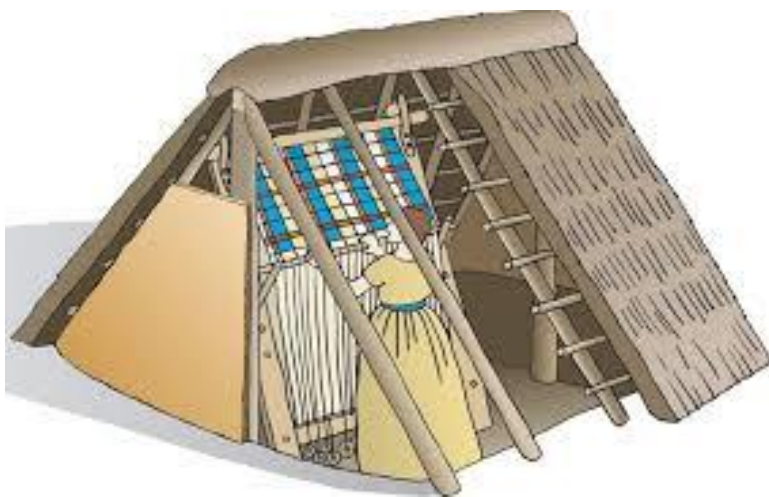


Rekonstruktionstegning, der viser husets konstruktionsmæssige udformning. Alle stolperne; dvs. både de der bar taget, og de der udgjorde væggen, har været nedgravet. Oftest har de tagbærende stolper været sat dybest, og derfor er nedgravningerne til væggene tit mangelfulde eller ikke-eksisterende, som i K10. Taget har sandsynligvis været stråttækt og væggene tætnet med lerklasket vidje-flet.

K12/A567 Grubehus:

Et grubehus er en nedgravet værkstedshytte. Indledningsvis opfattet som en grube, men da der ved snitning blev erkendt en stolpe i hver ende af anlægget (A837 og A838), blev metoden

omlagt: anlægget blev tegnet i fladen og snittet med ske. Bevaringen viste sig temmelig dårlig, og anlæggets dybde var ikke mere end 20cm. I fladen tegnede anlægget sig som en ujævn oval, 3m lang og 2,5m bred, Ø-V-orienteret. I fladen fyld af gråbrunt leret sand, Dette fyld fortsatte nedefter, og kun mod den meget ujævne bund, sås pletter af mørkere, muldet fyld med lidt nister af trækul og rødbrændt ler. Bunden skrånede opad mod syd, og efter tømning af anlægget var formen nærmest uklart defineret. Så ujævn var bunden af den nedgravede arbejdsgrube.



Her ses en rekonstruktionstegning af en nedgravet værkstedshytte; et grubehus. I dette eksempel er hytten en vævehytte, men der kunne foregå alskens arbejdsopgaver. Der kan ofte findes væve- og tenvægte på bunden af grubehusene, der sladrer om hyttens funktion. I vores tilfælde lå der resterne af en avlssten X154.

Der blev gjort ganske få fund undervejs: 8 flintafslag (X185), 18 småstykker keramik (X187), der alle synes at kunne henvises til den førromerske aktivitetsperiode, samt lidt småstykker af noget brændt ler (X186), der er meget lig X154.

X154 er det mest interessante fund i denne sammenhæng, da her er tale om et forglasset fragment af en esse-/avls-sten, der formentlig knytter sig til funktionen af grubehuset. Stykket er en del af den plade, der har holdt, og beskyttede blæsebælgen ved fremstilling af metal eller glas. Genstanden blev fundet på bunden af anlægget, og er altså som sådan nærmere forbundet til funktionen, end til det fyld, der siden er endt heri. Stykket måler 11,5 x 9,5 cm og det er 4cm tykt. Stykket, der er tilvirket i ler er forglasset på den ene side og sintret på den anden side. Leret er sandblandet med større inklusioner af hvide sten, hvilket særligt ses på den forglassede side, som er grønlig. Denne har vendt ind mod ilden. I kanten af det fragmenterede stykke ses resterne af indfyringshullet, der har været 2,5cm i diameter. 246g.

Man har næppe haft ild med så høje temperaturer inde i den lille hytte, men måske har man haft de brandfarlige aktiviteter lige udenfor, og så selve bearbejdningen inde i den lille hytte, hvor man sad beskyttet vor vejr og vind.



K12: Heidi tømmer grubehusets bundfyld på billedet til venstre. På billedet herunder ses de fund, der er gjort i grubehuset. X154 er den uformelige klump til venstre, hvor man i nederste højre hjørne kan ane kanten af indfyringshullet. De øvrige fund hidrører nærmere den førromerske aktivitetsperiode.



Opsummerende tolkning:

Området omkring Blegsø Banke er et meget gavmildt kulturlandskab, og det øjeblik man træder ud på bakkedragene forstår man hvorfor. Det kuperede, men stadig milde terræn giver udsyn i alle retninger. Der er masse af højtliggende plateauer oplagte til bebyggelse, og i oldtiden var Blegsø forbundet til Mossø og Gudenåen.

Landskabet er rundhånden overstrøget med gravhøje, og det var således allerede i den førromerske jernalder et tydeligt kulturlandskab. Det var i denne sammenhæng den lille bebyggelse, som vi stadig mangler fuldt overblik over, blev etableret. Bebyggelsen virker

samtidig, og måske har det været familiære forhold, der har knyttet beboerne sammen her. I det følgende årtusinde har det præcise område her været ubeboet, men måske har landsbyen blot vandret andetsteds lige i nærheden. Der er mange u-udforskede områder i Voerladegaard, og mange oplagte steder.

Først i germansk jernalder bliver området atter bebygget, og dette er formentlig forløberen for den vikingetids-bebyggelse, der stadig mangler. Gravpladsen findes nogle hundrede meter sydøst for nærværende bebyggelse, så mon ikke også dén gemmer sig i området.

Fremtidigt arbejde på stedet

De undersøgte områder er frigivet til byggemodning, men der mangler stadig et rest-areal med bebyggelsen fra ældre førromersk jernalder med mindst fire huse. Denne del afventer Kommunens salg af flere grunde.



Skanderborg Museum d. 12-08-2019

Arkæolog Louise Søndergaard